

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ

**ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ**

Матеріали міжнародного наукового семінару

8 жовтня 2015 року

Одеса
Фенікс
2015

УДК 338.43(063)
ББК 65.32я43
П 781

Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеської національної академії харчових технологій
(протокол № 2 від 6 жовтня 2015 року)

П 781   Проблеми сталого розвитку агропродовольчої сфери в сучасних умовах та шляхи їх розв'язання: матер. міжнар. наук. семінару (8 жовтня 2015 р., м. Одеса) / Кафедра економіки промисловості Одеської націон. акад. харчових технологій. – Одеса: Фенікс, 2015. – 110 с.

У збірнику подано тези доповідей на міжнародному науковому семінарі. В них обґрунтовано теоретичні та методологічні засади сталого розвитку агропродовольчої сфери, висвітлено адаптивні стратегії розвитку харчових підприємств, напрями вирішення питання імпортозаміщення агропродовольчої продукції, розглянуто стан соціального середовища та екологічної складової агропродовольчої сфери, проаналізовано роль аграрної політики держави у забезпеченні сталого розвитку агропродовольчої сфери.

Для науковців, аспірантів, студентів економічних спеціальностей та фахівців галузі харчової промисловості.

ISBN 978-966-438- 946-1

УДК 338.43(063)
ББК 65.32я43

ISBN 978-966-438-946-1

© Одеська національна
академія харчових технологій, 2015
© Оформлення ПП «Фенікс», 2015

2. Регуляторні механізми у сфері виробництва та споживання продовольчих товарів в умовах інтеграційних процесів: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25 черв. 2010 р. / відп. ред. Л. В. Дейнеко. – Миколаїв : Миколаївська філія Європейського університету, 2010. – 164 с.

3. Страшинська Л.В. Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні: монографія. / Л.В. Страшинська; під ред. академіка НАН України Б.М. Данилишина. – К. Профі, 2008.– 532 с.

4. Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості: матер. наук.-практ. конф. (25 вересня 2014 р., м. Одеса) / Кафедра економіки промисловості Одеської націон. акад. харчових технологій. – Одеса: Фенікс, 2014. – 182 с.

Крисанов Д. Ф.

*д.е.н., професор, провідний науковий співробітник ДУ
«Інститут економіки та прогнозування НАН України» (м. Київ)*

АДАПТАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО НОРМАТИВНОГО ПРОСТОРУ

З прийняттям Україною стратегічного курсу на асоціативне, а в майбутньому і повне членство в Європейському Союзі питання конкурентоспроможності вітчизняних товарів висунулося на перший план: досягнення відповідності продукції вимогам Директив, Регламентів і стандартів Європейського Союзу виступає необхідною умовою безперешкодного просування на зарубіжні ринки, але цього недостатньо для забезпечення підвищення її конкурентоспроможності та зміцнення і розширення вже зайнятої нею ринкової ніші. Водночас, успішне вирішення цього завдання має дві сторони: *перша* – зближення національної системи технічного регулювання (СТР) з базовою моделлю, прийнятою в Євросоюзі; *друга* – перехід підприємств харчової промисловості на випуск харчової продукції, що буде відповідати вимогам європейських нормативних документів. При досягненні такого стану вітчизняна харчова продукція буде безперешкодно надходити на продовольчі ринки країн-членів Спільноти.

Оскільки проблеми усунення технічних бар'єрів у торгівлі харчовими продуктами вже вийшли на перший план і основні складові СТР для вітчизняного продовольчого комплексу різними темпами просуваються до базової моделі системи технічного регулювання, що запроваджена в Євросоюзі, то проблеми і виклики, які у цьому зв'язку стали рельєфніше виступати на перший план, поки що адекватної реакції навіть у теоретичному відношенні не знайшли. Принагідно зазначимо, що у складі харчової промисловості України функціонує частина підприємств, які вже тривалий час випускають продукцію згідно з вимогами європейських стандартів. Їх виникнення пов'язано з кількома обставинами, зокрема:

– купівля приватизованих підприємств іноземними компаніями та їх наступна модернізація із залученням технологічних інновацій;

- спорудження іноземними інвесторами нових підприємств на базі зарубіжних технологій та використання сучасного устаткування;
- модернізація спільними підприємницькими структурами та підприємствами з вітчизняним капіталом діючих переробно-харчових виробництв на сучасній інноваційно-технологічній основі.

Отже, в Україні вже є виробництва, що випускають та експортують (спроможні поставляти) безпечну та високоякісну продукцію на продовольчі ринки країн-членів Спільноти, але таких підприємств обмежена кількість. Тому проблема полягає в тому, щоб суттєво змінити існуючу пропорцію.

Ситуацію в харчовій промисловості розкривають наведені в таблиці статистичні дані. У відносно кращому стані перебувають підприємства, що відносяться до розділу *12.Виробництво тютюнових виробів*. Як правило, вони входять до складу до підприємницьких структур з іноземним капіталом, зношеність основних засобів помітно нижча від основної маси підприємств - 36,3%, а отже придатність до роботи перевищує 63%. Під оновлення виробничого потенціалу із залученням зарубіжних технологій прийшовся на 90-ті роки і їх подальша експлуатація відбувалася з дотриманням сучасних вимог до технології виробництва тютюнової продукції. Усі шість великих і середніх підприємств забезпечені сучасними системами менеджменту і тому перспектива їх подальшої експлуатації не викликає особливих проблем.

Діаметрально протилежна ситуація у розділі *11.Виробництво напоїв*: майже усі великі і середні (близько 170) підприємства забезпечені системами менеджменту (або ж вони на них впроваджуються). Водночас, дуже високий коефіцієнт зносу (55,1%) свідчить про те, що підприємства з іноземним капіталом знаходяться у значно кращій ситуації, порівняно з потужностями, що перебувають у власності вітчизняних суб'єктів господарювання. Отже, якраз сектор підприємств з вітчизняним капіталом по виробництву напоїв і вимагає підвищеної уваги щодо визначення стратегії їх подальшого розвитку.

Майже аналогічна ситуація і в розділі *10.Виробництво харчових продуктів*: кількість великих і середніх підприємств близько 1,05 тис. (зношеність основних засобів становить 47%), з них 0,5 тис. забезпечені системами менеджменту, причому менша частина з них (з іноземним капіталом) сертифікована в міжнародних центрах сертифікації, а більша – у вітчизняних. Остання підгрупа спільно з підприємствами по виробництву напоїв, в яких відсутні системи менеджменту, якраз і повинна стати предметом особливої уваги науковців, державних управлінських структур та практиків щодо вибору стратегій входження в європейське економічне середовище, включення механізмів та інструментів, спроможних забезпечити їх адаптацію до нормативних вимог, запроваджених в Євросоюзі.

Таблиця

Структурні трансформації промисловості по виробництву харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів*

Найменування показників	Одиниця виміру	2001 р.	2006 р.	2010 р.	2013 р.	2013 р. до	
						2001 р.	2010 р.
1. Кількість підприємств	одиниць	9079	8379	6551	6407	70,6	97,8
2. З них великих та середніх	одиниць	2398	2305	1358	1215	50,7	89,5
3. Вартість основних засобів	млн грн	21454	50263	91985	116776	5,5 р.б.	127,0
- зношеність основних засобів	%	42,2	48,4	45,1	48,5	+6,3	+3,4
з них за розділами:							
а) 10. Виробництво харчових продуктів	млн грн	16540	38286	66309	82552	5,0 р.б.	124,5
- зношеність основних засобів	%	55,6	52,1	45,2	47,0	-8,6	+1,8
б) 11. Виробництво напоїв	млн грн	4133	9744	22025	29132	7,0 р.б.	132,3
- зношеність основних засобів	%	36,4	38,4	44,5	55,1	+18,7	+10,6
в) 12. Виробництво тютюнових виробів	млн грн	781	2233	3651	5092	6,5 р.б.	139,5
- зношеність основних засобів	%	26,2	28,7	35,4	36,3	+10,1	+0,9
4. Чисельність штатних працівників, у т.ч.:	тис.осіб	548,5	566,7	417,9	402,4	73,4	96,4
- на великих та середніх підприємствах	тис.осіб	478,6	520,0	369,6	358,6	74,9	97,0
- на малих підприємствах	тис.осіб	69,9	46,7	48,3	43,8	62,6	90,7

* Складено та розраховано за: Звітні дані підприємств харчової промисловості України за 2001 та 2006 роки; [1, с. 98; 2, с. 141, 144, 147, 150].

Оскільки офіційна статистика надає інформацію про підприємства лише по розділах, до яких включені виробники за відповідними групами харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, а їх кількість – у межах від одиниць до тисячі, то подальші пропозиції базуються на статистиці впровадження системних методів менеджменту в харчовій промисловості України. Зокрема, на кінець третього кварталу 2014 р. функціональні системи управління (якості, безпечності, екологічності для довкілля) впроваджені та сертифіковані на 574 (по одній системі – на 317, по дві – на 217, по три – на 40) підприємствах, а в стадії розроблення та впровадження - на 97 (у сукупності на 671 підприємницькій структурі). В структурі систем управління частка: а) систем безпечності (ДСТУ 4161-2003 та ДСТУ ISO 22000: 2007) становить понад 58% (впроваджено 480 од. та впроваджується 126 од.); б) систем якості (ДСТУ ISO 9001 : 2009) відповідно майже 40% (385 од. та 29 од.); в) систем екологічності для довкілля (ДСТУ ISO 14001-97) відповідно 1,8% (12 од. та 7 од.). Серед

решти (понад 0,5 тис.) підприємств значна частина – це потенційні кандидати для впровадження функціональних систем менеджменту. Зазначимо, що виробники надають перевагу впровадженню систем безпечності (яких у півтора рази більше, ніж систем якості загалом, а серед систем, що лише впроваджуються - учетверо).

Необхідно зазначити, що з 20.09.2015 р. набрали чинності більшість положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів» (від 22.07.2014 р. №1602-УІІ). Він ще отримав назву євроінтеграційного, оскільки ним було гармонізовано вітчизняне правове поле у сфері безпечності та якості харчових продуктів із відповідним законодавством Євросоюзу. Законом в Україні передбачено запровадження прийнятої в Європі системи забезпечення дотримання вимог нормативних документів усіма ланками агропродовольчого ланцюга за принципом «від лану до столу», а також на процедурах НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Point). Без цього Україна не зможе реалізувати квоти на поставку своєї агрохарчової продукції, що передбачено Угодою про інтеграцію Україна-ЄС. Однак приймаючи до уваги, що запровадження НАССР потребує часу та значних фінансових й інноваційно-технологічних ресурсів, законом передбачено, що окремі його норми набудуть чинності через 2–5 років з дня його опублікування.

Головна характеристика систем менеджменту безпечності (СМБ) продуктів полягає у тому, що за оператором ринку чітко закріплюється відповідальність: забезпечити простежуваність за принципом "крок назад, крок вперед" (ланцюжковий контроль). Тобто, підприємство зобов'язане мати точну інформацію про сировину та інші інгредієнти, звідки вони надійшли, а при порушенні нормативних вимог щодо їх безпечності чи якості – повернути постачальнику. Водночас, на підприємстві повинна зберігатися інформація про те, куди і кому була відправлена випущена продукція, період зберігання якої – шість місяців після кінцевої дати реалізації продукту, яка була нанесена при маркуванні. При такому підході значно простіше знайти конкретного винуватця проблем із безпечністю та якістю харчових продуктів, іншим учасникам харчового ланцюжку – довести свою непричетність, а при необхідності – відкликати продукцію з точок реалізації.

Отже, підприємства харчової промисловості, де відсутні сертифіковані СМБ або ж які мають інші системи, вже зараз постали перед складним вибором. Враховуючи обмежений період часу до запровадження усіх норм вищезгаданого закону, основними для таких виробників будуть три моделі розвитку: а) вишукати фінансові й матеріальні ресурси для розроблення проекту інноваційно-технологічної модернізації та його реалізації з метою виведення виробництва на новий рівень, а також впровадження та сертифікації СМБ; б) максимально використати залишковий потенціал потужностей, які експлуатуються, а із набуттям чинності згаданими нормами – зупинити й демонтувати виробництво. Це не виключає і такого варіанту як спорудження на земельній ділянці, що звільнилася, нового підприємства; в) доповнення систем

менеджменту якості та/або екологічності для докiлля системою менеджменту безпечностi при проведеннi вiдповiдних робiт по приведенню виробництва до нормативних вимог ЄС. При реалiзацiї зазначених моделей переважна бiльшiсть переробно-харчових пiдприємств буде адаптована до європейського нормативного простору, а їх продукцiя – безперешкодно надходити на продовольчi ринки країн-членiв Спiльної.

Література

1. Дiяльнiсть суб'єктiв господарювання: зб. 2013. – К.: ТОВ вид-во «Консультант», 2014.– 475 с.
2. Дiяльнiсть суб'єктiв великого, середнього, малого та мiкропiдприємництва: стат. зб. 2013. – К.: ТОВ вид-во «Консультант», 2014.– 498 с.

Кулаковська Т.А.

*к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

РЕГУЛЮВАННЯ НА РИНКАХ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ

На пiдвищення конкурентоспроможностi продуктiв сiльського господарства та рiвень самозабезпеченостi продовольством впливає державна полiтика пiдтримки сiльгоспвиробника.

Дослiдження заходiв державної пiдтримки сiльгоспвиробникiв та джерел їх фiнансування, змiни обсягiв та структури у тривалiй динамiцi дозволять виявити тенденцiї, оцiнити ефективностi засновуваних заходiв, виявити недолiки у державнiй полiтицi пiдтримки аграрного сектора та розробити пропозицiї щодо удосконалення полiтики з урахуванням всiх обмежень зовнiшнього середовища. Для дослiдженнi джерел та механiзмiв державної пiдтримки сiльгоспвиробникiв за окремими видами продукцiї застосовано методикy, розроблену в Органiзацiї економічного спiвробiтництва та розвитку (ОЕСР)[1]. Ця методика роздiляє цiнову пiдтримку виробникiв (пiдтримка ринкових цiн) та субсидiї з бюджету на конкретний вид продукцiї.

Пiдтримка ринкових цiн здiйснюється за рахунок зовнiшньоторговельного регулювання через iмпортнi квоти та мита, експортнi субсидiї, мита тощо. Це непряма форма пiдтримки виробникiв [2].

Другим джерелом фiнансової пiдтримки виробникiв сiльськогосподарської продукцiї є субсидiї з бюджету на конкретний вид продукцiї [2].

Вiдповiдно до Угоди щодо субсидiй та компенсацiйних заходiв (ССКМ), прийнятої на Токiйському раундi (1979 р.), субсидiєю слiд вважати видiлення державою прямо або через третю сторону фiнансових засобiв, що створюють вигоду. Пiд таке визначення пiдпадають такi дiї, як надання з боку держави товарiв i послуг, вiдмова держави вiд доходу, який в iншому випадку мiг би надiйти до бюджету країнi, або державна пiдтримка цiн або доходiв.

ЗМІСТ

Тематичний напрям 1

Теоретичні та методологічні засади сталого розвитку агропродовольчої сфери

Кирилюк І.М., Чвортко Л. А.

Особисті селянські господарства: місце і роль у продовольчому забезпеченні країни.....3

Немченко В.В., Немченко Г.В.

Проблеми сталого розвитку АПК України в умовах системної кризи.....6

Павлов О.І.

Руралістичні засади сталого розвитку агропродовольчої сфери України.....8

Прокопенко К.О.

Цінові відносини в аграрному секторі в контексті забезпечення сталого розвитку.....11

Самофатова В.А.

Економічна сутність сталого розвитку агропродовольчої сфери України.....15

Тематичний напрям 2

Адаптивні стратегії розвитку харчових підприємств України

Берегова Т.А.

Особливості формування стратегії розвитку підприємств м'ясопереробної промисловості.....18

Валявський С.М.

Адаптація підприємств цукрової промисловості до умов світового ринку 21

Ганусін С. Л.

Шляхи інтеграції харчових підприємств України до продовольчого ринку ЄС.....24

Крисанов Д. Ф.

Адаптація підприємств харчової промисловості України до європейського нормативного простору 27

Кулаковська Т.А.

Регулювання на ринках агропродовольчої продукції.....31

Охріменко І.В.

Інтеграційна стратегія сільськогосподарського підприємства.....36

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ
СФЕРИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ТА ШЛЯХИ ЇХ
РОЗВ'ЯЗАННЯ**

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОГО НАУКОВОГО СЕМІНАРУ
8 жовтня 2015 року

Друкується в авторській редакції.
Відповідальність за інформацію, викладену в
публікаціях, несуть автори.

Підписано до друку 13.10.2015.

Формат 60x84/16. Обл.-вид.арк. 6,5. Ум.-друк. арк. 6,6.

Папір офсетний. Друк на дуплікаторі. Зам. № 1510-09.

Видано і віддруковано ПП «Фенікс»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).

Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25. Тел. (048) 7777-591.

www.law-books.od.ua